

ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД В. СУХОМЛИНСЬКОГО В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито педагогічний досвід В. Сухомлинського в освітньому процесі Нової української школи. Доведено, що розвиток потенціалу кожної людини, розкриття її здібностей, задоволення потреб в інтелектуальному, духовному, моральному й фізичному розвитку є актуальною проблемою сучасності. У цьому контексті цінними є педагогічні надбання В. Сухомлинського: неповторність та цінність кожної людини, повага в поєднанні з вимогливістю, мудра влада педагога над дитиною, довіра дитини до педагога, обережність з обвинуваченнями, індивідуальний підхід, розвиток творчих здібностей дитини.

Ключові слова: *Нова українська школа, індивідуальний підхід, освітній процес, діти із зниженою здатністю до, диференціація освітнього процесу.*

Recognition of the value of the individual in a complex of its individual characteristics, independently, which they have character in the global world is the main engine of the development of society. The development of the potential of each person, the disclosure of his abilities, the satisfaction of needs for intellectual, spiritual, moral and physical development is an actual problem of our time.

In this context, V. Sukhomlinsky's pedagogical achievements are valuable, which the teacher's task considered studying individual manifestations of students' development, their inherent and unique features, individual abilities and inclinations. The main ideas of V. Sukhomlinsky on the formation of the younger generation are: the inimitability and value of each person, respect in combination with demand, the wise authority of the teacher over the child, the child's trust in the teacher, caution with accusations, individual approach, development of the child's creative abilities.

The realization of the individual approach V. Sukhomlinsky theoretically substantiated and practically implemented through the differentiation of training. Its main principles were as follows: the development of mental abilities of schoolchildren; assistance in raising the intellectual level of the student body; achieve the results of "weak" students at a certain stage, at least one subject; the establishment of mutual benevolence in the lesson between the teacher and the students; facilitating the work of the teacher due to the effective and feasible employment of all children.

Values of V. Sukhomlinsky are valuable in organizing the educational process and teaching children with a reduced ability to learn. These councils acquire special importance in the process of training with psychophysical disorders (autism, mental retardation, mental retardation), which have a reduced ability to learn: a slow response to external stimuli, problems in memorizing and reproducing the educational material, rapid fatigue, the inability to concentrate for a long time his attention to a certain kind of work, to distribute attention, switch and concentrate it. In his work with children with reduced ability to learn V. Sukhomlinsky advises to develop cognitive abilities and strengthen the memory of such a child; To assess only if educational success is achieved; and in no case allocate a child.

The choice of forms, methods, methods and means of education in accordance with the individual characteristics of the individual, is a prerequisite for the successful education of a child with special educational needs in a general educational institution. V. Sukhomlinsky saw effective forms of an individual approach in conducting conversations face to face on various topics; division of the class into several groups, depending on the intellectual abilities of the students; conducting lessons of thinking for junior schoolchildren in nature; solving problems on a specially concluded collection; Reading on a specially designed reader; writing fairy tales; poetic creativity; creative handmade.

Keywords: *New Ukrainian school, individual approach, educational process, children with learning difficulties, differentiation of educational process.*

Постановка проблеми. *Інтеграція України в глобальний світ, прагнення покращення якості життя громадян, підвищення*

конкурентоспроможності на світовому ринку має вплив на всі без виключення процеси в державі. Новітні тенденції спостерігаємо і в системі освіти, що характеризуються пошуком шляхів приведення її змісту у відповідність зі світовими стандартами. Так останнім часом було започатковано реформування системи вищої освіти (Закон України «Про вищу освіту», 2014), закладено принципи розвитку дослідницького простору (Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», 2015), закладено основи становлення та розвитку освіти на найближчі десятиліття (Концепція розвитку інклюзивної освіти, 2010; Концепція Нової української школи, 2016; Закон України «Про освіту», 2017). Вище зазначенні документи ключовим принципом розвитку освіти України в умовах сьогодення визначають дитиноцентризм (людиноцентризм), та зорієнтовані на потреби учня, побудову освітнього процесу на засадах особистісно орієнтованої моделі.

Актуальність і розробленість проблеми. Визнання цінності особистості у комплексі її індивідуальних особливостей, незалежно, який вони мають характер, у глобальному світі є основним рушієм розвитку суспільства. Таких поглядів дотримується В. Кремень, на його думку, утвердження в освіті принципу дитиноцентризму, тобто максимально наближених навчання і виховання дитини до його сутності, здібностей і талантів, важливі передовсім для самого розвитку суспільства, самореалізації кожної людини [Кремень, 2013]. На думку О. Вишневського, філософія дитиноцентризму передбачає: а) якнайраніше виявлення природних можливостей, потреб та життєвих цілей дитини – її життєвої стратегії – тієї сфери, де вона може себе виявити найповніше; б) забезпечення їй у школі можливостей мобілізувати навколо цих потреб і цілей свою волю, здібності, ціннісні орієнтації [Вишневський, 2009]. Відтак, усвідомлення розвитку потенціалу кожної людини, розкриття її здібностей, задоволення потреб в інтелектуальному, духовному, моральному й фізичному розвитку є актуальною проблемою сучасності.

У цьому контексті цінними є педагогічні надбання В. Сухомлинського, який вважав, що реалізація індивідуального підходу, полягає у вивченні індивідуальних проявів розвитку учнів, вивчення тільки їм притаманних і неповторних особливостей, індивідуальних здібностей та нахилів. З цього приводу він зазначав, що «...розпізнати, виявити, розкрити, виростити, виплекати в кожного учня його неповторно індивідуальний талант [Сухомлинський, 197: Т.2, с. 80-96]». Педагогічна теорія та шкільна практика В. Сухомлинського, його наукова спадщина набувають особливої ваги у вирішенні вище зазначених проблем та є предметом наукового осмислення М. Антонця, Н. Бібік, Л. Березівської, І. Беха, А. Богуш, Л. Бондара, І. Зязюна, В. Кузя, Н. Ничкало, Н. Побірченко, Г. Пустовіта, О. Савченко, О. Сухомлинської та ін.

Meta statmi – розкрити здобутки педагогічної спадщини В. Сухомлинського в контексті Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Узагальнюючи погляди В. Сухомлинського на проблему формування підростаючого покоління, Л. Ярославцева визначила такі головні ідеї дитиноцентризму вченого: неповторність та цінність кожної людини, повага у поєднанні з вимогливістю, мудра влада педагога над дитиною, довіра дитини до педагога, обережність з обвинуваченнями, індивідуальний підхід, розвиток творчих здібностей дитини. Педагог виявив, що реалізувати індивідуальний підхід до школярів можна лише на основі вивчення їхніх індивідуальних здібностей, нахилів, особливостей, що сприятиме успішній життєдіяльності після закінчення школи [Ярославцева, 2015: с. 187].

Основним принципом реалізації індивідуального підходу до організації освітнього процесу В. Сухомлинський теоретично обґрунтував і практично випробував диференціацію навчання. Основними її засадами педагог вважав: розвиток розумових здібностей школярів; сприяння підвищенню інтелектуального рівня учнівського колективу; досягнення результатів «слабкими» учнями на певному етапі хоча б з одного предмета; установлення взаємної доброзичливості на уроці між учителем і учнями; полегшення праці вчителя завдяки ефективній та посильній зайнятості усіх дітей [Березівська, 2010]. Індивідуальний підхід В. Сухомлинського полягав у постійному пошуку «...індивідуальних стежок. Допомогти кожному вихованцеві знайти його стежку – це означає поставити людину на ноги, ввести її в життя громадянином з своєю індивідуальністю... [Сухомлинський, 1977: Т. 5, с. 247]». Ці ідеї науковця є особливо актуальними у процесі побудови Нової української школи, зокрема, в реалізації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Формування інклюзивного освітнього середовища в сучасних умовах вимагає побудови освітнього процесу саме на засадах індивідуалізації, постійного вивчення індивідуальних особливостей учня, в першу чергу його сильних сторін. В. Сухомлинський індивідуалізацію навчання вбачав у: вивченні особливостей школярів, зібранні загальної інформації про дитину, зокрема, про її фізичний розвиток та стан здоров'я; вивченні особливостей виховання дитини в сім'ї; спостереженні і доповіді лікаря на педагогічній раді про стан здоров'я учнів; спостереженні вчителями за дітьми зі слабким здоров'ям; розробці індивідуального режиму праці й відпочинку спільно із сім'єю для таких дітей; функціонуванні батьківської школи, де порушувалися проблеми здоров'я дитини, її розумового та морального розвитку; створенні атмосфери творчої діяльності у школі й розвитку технічної творчості, музичних здібностей та ін. [Сухомлинський, 1977: Т. 4, с. 393-626].

Цінними є настанови В. Сухомлинського в організації освітнього процесу та навчанні дітей зі зниженою здатністю до навчання. Особливої уваги ці поради набувають у процесі навчання дітей з психофізичними порушеннями (аутизм, затримка психічного розвитку, розумова відсталість), які мають знижену здатність до навчання: сповільнену реакцію

Pedagogy

на зовнішні подразники, проблеми у запам'ятовуванні та відтворенні навчального матеріалу, швидку втомлюваність, неможливість тривалий час зосереджувати свою увагу на певному виді роботи, розподіляти увагу, переключати та концентрувати її.

В. Сухомлинський у роботі з дітьми із зниженою здатністю до навчання зазначав, що до таких дітей потрібен «...тонкий, делікатний індивідуальний підхід», адже це «...найтендітніші, найніжніші квіти в безмежно різноманітному квітнику людства [Сухомлинський, 1976: с. 86]». Основними умовами задля запобігання появи в учнів байдужого ставлення до навчання педагог вважав: забезпечення навчання і виховання в масовій загальноосвітній школі; добір видів посильної розумової праці та цікавої роботи; вивчення причин зниженої здатності до навчання.

Одним із найскладніших завдань педагога у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі є – уміння забезпечити засвоєння ними змісту освіти, формування необхідних умінь і навичок, що вимагають чіткого планування розумової діяльності, конкретизація часу фізичних та психічних розвантажень дитини, врахування її психофізіологічних особливостей. У роботі з дітьми із зниженою здатністю до навчання В. Сухомлинський радить розвивати пізнавальні можливості й зміцнювати пам'ять такої дитини; здійснювати оцінювання лише за умови досягнення освітнього успіху; та ні в якому разі не вирізати дитину.

Вибір форм, способів, методів і засобів навчання у відповідності з індивідуальними особливостями особистості, є передумовою успішного навчання дитини з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому навчальному закладі. Ефективними формами індивідуального підходу В. Сухомлинський вбачав у проведенні бесід віч-на-віч на різні теми; поділі класу на кілька груп залежно від розумових можливостей учнів; проведенні уроків мислення для молодших школярів на природі; розв'язуванні задач за спеціально укладеним збірником; читанні за спеціально розробленою хрестоматією; складанні казок; поетичній творчості; творчій ручній праці.

У практиці роботи Павльської школи широко застосовували поділ класу на групи, який у сучасній педагогіці називають диференціацією освітнього процесу: «У першій групі найбільш підготовлені діти, які легко розв'язують без будь-якої допомоги будь-яку задачу. Друга група – старанні учні, для яких відмінне виконання завдання пов'язане з певним напруженням розумових сил, з пошуком, з подоланням труднощів. Третя група – діти, які без допомоги справляються із задачами середньої складності, але складні задачі інколи не можуть розв'язати... Четверта група – учні, які повільно осмислюють задачу, повільно розв'язують... П'ята група – окремі учні, які взагалі не можуть справитися із задачею середньої складності [Сухомлинський, 1976: с. 438-439].

На основі узагальнення діяльності Павльської середньої школи Л. Березівська виділила специфічні способи, форми і засоби, за допомогою

яких здійснювався індивідуальний підхід до дитини, а саме: проведення психологічних семінарів, де обговорювалися найскладніші сфери духовного життя кожної дитини; вивчення природних нахилів, характеру та уподобань дитини повинно починатись з раннього дитинства; проведення індивідуальних бесід; пізнання дитини не лише за партою у класі, а насамперед у процесі взаємодії з навколишнім світом, що відбувалося у Школі під блакитним небом; переваги диференціації навчання; розвиток розумових здібностей школярів; сприяння підвищенню інтелектуального рівня учнівського колективу; досягнення «слабкими» учнями на певному етапі результатів хоча б з одного предмета; установлення взаємної доброзичливості на уроці між учителем і учнями; полегшення праці вчителя завдяки ефективній та посильній зайнятості усіх дітей; виявлення в різноманітній діяльності (позакласній роботі) індивідуальних здібностей та нахилів учнів; розкриття задатків і виховання здібностей дітей як найкращий метод стимулювання нового успіху; провідна роль вчителя у здійсненні індивідуального підходу [Березівська, 2011].

В умовах становлення та розвитку Нової української школи особливої уваги набуває запровадження компетентнісного підходу до відбору змісту, його структурування й оцінювання навчальних досягнень учнів через категорії ключових і предметних компетентностей. Компетентнісний підхід став одним із принципових напрямів перебудови системи освіти у світовому та вітчизняному вимірі. Аналіз педагогічної спадщини В. Сухомлинського [Сухомлинський, 1977: Т. 4, с. 67] дав змогу зацентувати увагу на переконаннях педагога щодо формування обов'язкових умінь та навичок учнів початкової школи та корелювати їх з компетентностями Нової української школи (Табл. 1).

Таблиця 1.

Компетентності Нової української школи	Погляди В. Сухомлинського про обов'язкові уміння та навички учнів початкової школи
<p><i>Основні компетентності у природничих науках і технологіях. Наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності. Уміння застосовувати науковий метод, спостерігати, аналізувати, формулювати гіпотези, збирати дані, проводити експерименти, аналізувати результати.</i></p>	<p>уміння спостерігати явища навколишнього світу</p>

Pedagogy

<i>Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування.</i>	уміння висловлювати думку про те, що учень бачить, спостерігає, робить, думає; уміння вільно, виразно, свідомо читати; уміння швидко і правильно писати
<i>Уміння вчитися впродовж життя. Здатність до пошуку та засвоєння нових знань, набуття нових вмінь і навичок, організації навчального процесу.</i>	уміння думати, зіставляти, порівнювати, протиставляти, знаходити незрозуміле, вміння дивуватися

Висновки. Аналіз праць В. Сухомлинського дозволив визначити, що творча думка педагога в сучасних умовах набуває актуальності як у підходах до побудови та наповнення сутності навчання, так і його гуманістичного спрямування – усвідомлення цінності особистості дитини в цьому процесі, залежності освітнього процесу від її індивідуальних особливостей та є поштовхом до їх переосмислення та впровадження в сучасну освітню практику.

ЛІТЕРАТУРА

- Березівська, 2011* – Березівська Л. Д. Принципи індивідуального підходу до учнів початкової школи у творчій спадщині В.О. Сухомлинського / Л. Д. Березівська // Педагогічний дискурс : зб. наук. пр. / голов. ред. І. М. Шоробура ; Хмельниц. гуманіт.-пед. акад. – Хмельницький : ПП Балюк І. Б., 2011. – Вип. 10. – С. 39–44.
- Березівська, 2010* – Березівська Л. Принципи індивідуального підходу до учнів у творчій спадщині В.О. Сухомлинського і О.А. Захаренка / Л. Д. Березівська // Історико-педагогічний альманах, 2010. – Вип. I. – С. 20–26.
- Вишневецький, 2009* – Вишневецький О.І. Українська освіта на шляху реформ. Актуальні питання сучасної української освіти і змісту виховання. Статті. Нариси. Концепції / Вишневецький О.І. Дрогобич: РВВ ДДПУ ім. Івана Франка. – 2009. – 217 с.
- Закон України..., 2017* – Закон України «Про освіту» 5 вересня 2017 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/2145-19
- Кремень, 2013* – Кремень В.Г. Навипередки із запитамі життя / Кремень В.Г. // Урядовий кур'єр, 2013. – № 163. – 10 вересня.
- Сухомлинський, 1976* – Сухомлинський В.О. Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. — К.: Рад. шк., 1976. Т. I. – С. 55–206.
- Сухомлинський, 1977* – Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т., Т.2. / В. О. Сухомлинський. К. : Рад. шк., 1977. – 657 с.

- Сухомлинський, 1977* – Сухомлинський В.О. Вибрані твори : у 5 т., Т. 4. / В.О.Сухомлинський. К. : Рад. шк., 1977.
- Сухомлинський, 1977* – Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т., Т. 5. / В.О. Сухомлинський. К. : Рад. шк., 1977. – 615 с.
- Ярославцева, 2015* – Ярославцева Л.А. Ідеї дитиноцентризму в педагогічній системі В.О.Сухомлинського / Л.А. Ярославцева // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 2 (46). – С. 181–188.

REFERENCES

- Berezivska, 2011* – Berezivska L. D. Pryntsyp individualnoho pidkholu do uchniv pochatkovoї shkoly u tvorchii spadshchyni V.O. Sukhomlyns'koho / L. D. Berezivska // Pedagogichnyi diskurs : zb. nauk. pr. / holov. red. I. M. Shorobura ; Khmelnyts. humanit.-ped. akad. – Khmelnytskyi : PP Baliuk I. B., 2011. – Vyp. 10. – S. 39–44.
- Berezivska, 2010* – Berezivska L. Pryntsyp individualnoho pidkholu do uchniv u tvorchii spadshchyni V.O. Sukhomlyns'koho i O.A. Zakharenka / L. D. Berezivska // Istoryko-pedahohichnyi almanakh, 2010. – Vyp. I. – S. 20–26.
- Vyshnevskiy, 2009* – Vyshnevskiy O.I. Ukrainka osvita na shliakhu reform. Aktualni pytannia suchasnoi ukrainsoї osvity i zmistu vykhovannia. Statti. Narysy. Kontseptsii / Vyshnevskiy O. I. Drohobych: RVV DDPU im. Ivana Franka. – 2009. – 217 s.
- Zakon Ukrainy..., 2017* – Zakon Ukrainy «Pro osvitu» 5 veresnia 2017 roku. [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu : zakon.rada.gov.ua/go/2145-19
- Kremen, 2013* – Kremen V.H. Navypередky iz zapytamy zhyttia / Kremen V.H. // Uriadovyi kurier, 2013. – № 163. – 10 veresnia.
- Sukhomlynskyi, 1976* – Sukhomlynskyi V.O. Problemy vykhovannia vsebichno rozvynenoї osobystosti / V.O. Sukhomlynskyi // Vybr. tv. : u 5 t. – K.: Rad. shk., 1976. T. 1. – S. 55–206.
- Sukhomlynskyi, 1977* – Sukhomlynskyi V.O. Vybrani tvory: v 5 t., T.2. / V.O. Sukhomlynskyi. K.: Rad. shk., 1977. – 657 s.
- Sukhomlynskyi, 1977* – Sukhomlynskyi V.O. Vybrani tvory : u 5 t., T. 4. / V.O.Sukhomlynskyi. K. : Rad. shk., 1977.
- Sukhomlynskyi, 1977* – Sukhomlynskyi V.O. Vybrani tvory: v 5 t., T. 5. / V.O. Sukhomlynskyi. K.: Rad. shk., 1977. – 615 s.
- Yaroslavtseva, 2015* – Yaroslavtseva L.A. Idei dytynotsentryzmu v pedagogichnii systemi V.O.Sukhomlyns'koho / L.A. Yaroslavtseva // Pedagogichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnologii. – 2015. – № 2 (46). – S. 181–188.

УДК 27-774-75(477.43/44) «1910-1913» (09)(045)

Надія Балабуст

СТАН І ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕРКОВНО-ПАРАФІЯЛЬНИХ ШКІЛ ПОДІЛЬСЬКОЇ ЄПАРХІЇ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті на основі документальних матеріалів, публікацій періодичних видань висвітлено стан і діяльність церковно-парафіяльних шкіл Подільської єпархії напередодні першої світової війни, проаналізовано навчальний та виховний процес в цих закладах, успіхи і недоліки у викладанні загальноосвітніх та церковних предметів, стан шкільної дисципліни, кадрові питання щодо вчительського корпусу, проведення додаткових занять.

Автором враховано значний фактологічний матеріал щодо стану церковних шкіл Подільської губернії в 1910-1913 навчальних роках, який відображений у відповідних звітах, що надавались місцевим органам самоуправління і друкувались у часописі «Православна Подолія» за вищевказані роки. Автором ґрунтовно проаналізовано стан успішності учнів залежно від обставин, які впливали на відвідування шкіл, кадрового потенціалу, виховного процесу у школах, який базувався на релігійності учнів, дотримання ними християнських морально-етичних цінностей.